III. Z życia naukowego

DOI: 10.17951/et.2017.29.312

Jerzy Bartmiński, Monika Łaszkiewicz

Interdyscyplinarna konferencja naukowa „Praca ludzka” (Lublin, 29 IX–1 X 2016 r.)

Problem pracy w dzisiejszej Polsce angażuje różne podmioty: przedsiębiorców, związki zawodowe, organa samorządowe i państwowe, naukowców. Stosunek tych podmiotów do pracy jest przy tym zróżnicowany, wyznaczany przez interes własny, rachunek zysków i kosztów, nakładów i korzyści, poczucie odpowiedzialności za społeczny porządek, za zrównoważony rozwój i spokój społeczny, a samo pojęcie pracy jest uwikłane w dialektyczne przeciwieństwa: pracodawcy i pracobiorcy, towaru rynkowego i wartości ludzkiej, reprodukcji i twórczości, posłuszeństwa i wolnego wyboru, tego, co prywatne i tego, co ma walor społeczny.

Kwestie te były przedmiotem obrad ogólnopolskiej, interdyscyplinarnej konferencji naukowej „Praca ludzka”, która odbyła się w dniach 29 IX – 1 X 2016 roku w Lublinie. Organizatorem konferencji był Instytut Filologii Polskiej UMCS w porozumieniu z Polską Akademią Umiejętności w Krakowie, a patronat sprawował rektor UMCS prof. dr. hab. Stanisław Michałowski. Konferencja została zadedykowana pamięci Andrzeja Bączkowskiego (1955–1996), zasłużonego ministra pracy, związanego z Lublinem i Uniwersytetem. Wzięło w niej udział 40 referentów, w tym znani politycy, naukowcy z 8 uczelni polskich, przedstawiciele ogólnopolskich organizacji pracodawców i pracobiorców, samorządowcy z regionu lubelskiego i działacze organizacji pozarządowych.

Problematyka poruszana podczas spotkania koncentrowała się wokół sposobu myślenia o pracy, który podlega w Polsce, zwłaszcza w ostatnich czasach, gwałtownym przemianom. W efekcie dokonanej transformacji ustrojowej, przejścia od socjalizmu do neokapitalizmu w jego najbardziej liberalnej wersji generującej bezrobocie, dla jednych praca stała się nieosiągalnym przywilejem, dla drugich towarem na sprzedaż, źródłem frustracji, a nawet przedmiotem wyzysku.

Pomysłodawca i inicjator konferencji „Praca ludzka”, Jerzy Bartmiński, rozpoczynając spotkanie, przypomniał, że pierwszą ogólnopolską, interdyscyplinarną konferencję o pracy ludzkiej zorganizował w roku 1981 lubelski region NSZZ „Solidarność”. Materiały z niej nie ukazały się z powodu wprowadzenia stanu wojennego. W aktualnej konferencji uczestniczyli niektórzy referenci sprzed 35 lat. Odczytał też list adresowany do uczestników konferencji przez Michała Boniego z diagnozą współczesnych wyzwań wobec pracy, w tym: problemów równości i sprawiedliwości, rywalizacji pracowników i ich wydajności, funkcjonowania obok siebie człowieka

i robota. Europoseł odwołał się do działalności i myśli Andrzeja Bączkowskiego, którego idea dialogu trójstronnego: przedsiębiorców, związków zawodowych i administracji nie straciła na aktualności. W kolejności działalność i zasługi Andrzeja Bączkowskiego przedstawili także: rektor UMCS Stanisław Michałowski, Teresa Liszcz, której współpracownikiem w Zakładzie Prawa Pracy UMCS był Andrzej Bączkowski, prezydent Lublina Krzysztof Żuk i kolega Andrzeja Baczkowskiego z lat szkolnych – Henryk Łucjan z Fundacji Rozwoju Lubelszczyzny. Wszyscy zgodnie podkreślali wysokie kompetencje i zaangażowanie Andrzeja Bączkowskiego w rozwiązywanie sporów dotyczących pracy na drodze wielostronnego dialogu (dziś przypomina o tym nazwane jego imieniem Centrum Partnerstwa Społecznego „Dialog" w Warszawie i nagroda im. Andrzeja Bączkowskiego dla najlepszych urzędników państwowych).

Zamierzeniem organizatorów konferencji „Praca ludzka" był wielooczny ogląd problemów pracy z udziałem najlepszych specjalistów od polityki społecznej, prawa, ekonomii, etyki, ogląd respektujący aspekt antropologiczny i punkt widzenia człowieka pracującego. Stąd znaczący udział referentów z dziedziny humanistyki. Organizatorom zależało na konfrontacji różnych podejść – teoretycznego i praktycznego – ludzi czynu, bliskich konkretnym problemom rynku pracy i analityków procesów społecznych dotyczących pracy. Z tego względu konferencję podzielono na trzy części.

W pierwszym dniu głos zabrali byli ministrowie pracy, w swoim czasie odpowiedzialni za politykę pracy, dziś wnikliwi obserwatorzy zmian na rynku pracy: Jerzy Hausner (wicepremier i minister pracy w latach 2001–2005), Władysław Kosiniak-Kamysz (minister pracy i polityki socjalnej w latach 2011–2015), Irena Wóycicka (wiceminister w Ministerstwie Pracy i Polityki Socjalnej w latach 1991–1994, doradca prezydenta Bronisława Komorowskiego w latach 2010–2015), profesorowie od prawa pracy (Teresa Liszcz) i etyki (Andrzej Szostek), przedstawiciel pracodawców (Monika Gładoch) i związków zawodowych (Andrzej Radzikowski z OPZZ), szkolnictwa (rektor UMCS, politolog Stanisław Michałowski). Mimo zaproszenia nie przybyli na spotkanie przedstawiciele Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej ani reprezentanci NSZZ „Solidarność".

Jerzy Hausner z Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, obficie korzystając ze swoich doświadczeń ministra pracy, argumentował na rzecz „polityki pracy", która powinna zastąpić „politykę ograniczania bezrobocia". Zmiana ta wymaga – zdaniem referenta – wzbogacenia refleksji ekonomicznej (preferującej myślenie eksploatacyjne) o refleksję aksjologiczną i antropologiczną, sprzyjającą odtwarzaniu i podtrzymaniu potencjału, a nie tylko eksploatacji zasobów, oraz dającą pracownikom poczucie bezpieczeństwa socjalnego i możliwość samorozwoju. Najgruntowniejszą motywację do takiej zmiany J. Hausner (profesor ekonomii) znalazł w encyklice Jana Pawła II o pracy (*Laborem exercens*, 1981), która jego zdaniem dała „głębsze, antropologiczne, etyczne i religijne uzasadnienie tego zwrotu". Postulowane przez Jana Pawła II upodmiotowienie pracy oznacza także wzrost jej jakości i konkurencyjności. Efektywności operacyjnej mierzonej ceną autor przeciwstawił efektywność strukturalną, rozwojową, którą można osiągnąć tylko pod warunkiem upodmiotowienia pracy, respektowania praw pracowniczych. Postulat wykorzystania kapitału kulturowego, intelektualnego, nie tylko materialnego dla

rozwijania efektywności firm, referent wsparł odwołaniem się do prac ekonomisty amerykańskiego Lestera Thurowa.

Były minister Władysław Kosiniak-Kamysz, prezes Polskiego Stronnictwa Ludowego, zdeklarował się jako zwolennik filozofii pracy „autentycznej" w rozumieniu ks. Józefa Tischnera, tzn. pracy przynoszącej konkretne efekty ekonomiczne, i zarazem zwolennik „ekonomii społecznej", respektującej potrzeby człowieka – wykonawcy pracy. Na tytułowe pytanie *Czy maszyny odbiorą nam pracę*, dał odpowiedź optymistyczną (nie zabiorą!), powołując się na doświadczenia amerykańskie.

Przeciwko traktowaniu pracy jako towaru opowiedziała się profesor Teresa Liszcz, prawnik z UMCS (*Praca ludzka – wartość ekonomiczna czy etyczna?*), uznając ją za niezgodną z osobową godnością człowieka. Podkreśliła, że praca jest nie tylko sposobem zdobywania środków utrzymania, ale także wartością – źródłem rozwoju człowieczeństwa. Dlatego władze publiczne winny umożliwić podejmowanie pracy każdemu człowiekowi, a w przypadku bezrobocia zapewnić świadczenia finansowe na utrzymanie pracownika i jego rodziny.

O etyce pracy mówił ksiądz profesor Andrzej Szostek, były rektor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, postulując przyjęcie perspektywy personalistycznej, która zakłada, że praca umacnia i buduje człowieka w jego człowieczeństwie, i umożliwia jego rozwój. Podstawą takiego myślenia o pracy są przekazy biblijne i nauka Jana Pawła II. Dodał, że misja panowania człowieka nad światem, przekazana w Księdze Rodzaju, powinna służyć rozwojowi samego człowieka i budowaniu więzi międzyludzkich.

Wątek etyczny kontynuowała Irena Wóycicka, koncentrując się na godności pracy w życiu człowieka. Zwróciła uwagę na kwestie, które w istotny sposób zmieniły warunki wykonywania pracy, takie jak: mała liczba miejsc pracy, postęp technologiczny, zmiany demograficzne, zmiany modelu rodziny i wejście kobiet na rynek pracy, migracje. Zdaniem referentki, rozwiązaniem problemów jest ustawiczne kształcenie pracowników i przygotowanie ich na nieodzowne zmiany.

Punkt widzenia organizacji Pracodawców Rzeczypospolitej Polskiej reprezentowała Monika Gładoch, która skupiła uwagę na doniosłej i odpowiedzialnej roli pracodawców i ich trudnej sytuacji, w szczególności na dialogu partnerów społecznych na rzecz godnej pracy i jego różnych aspektach: historycznym, genezie prawa pracy, na regulacjach i aktach prawnych (konstytucja i akty międzynarodowe) oraz języku prawniczym.

O pracy w kontekście modelu kształcenia w Polsce mówił rektor UMCS, prof. Stanisław Michałowski. Jego zdaniem współcześnie potrzebne jest nowe podejście do edukacji. Sytuacja na rynku pracy zmusza pracowników do ustawicznego kształcenia, do nauki przez całe życie. Odpowiedzią na potrzeby rynku pracy i konkretnych firm jest kształcenie dualne, czyli realizowanie procesu edukacyjnego wspólne z pracodawcą. Uczelnie wyższe muszą odpowiadać na zapotrzebowanie przemysłu i biznesu, tworząc kierunki i kształcąc specjalistów, którzy są w danej chwili potrzebni. Przykładem takich działań są m.in. kierunki na wydziale zamiejscowym w Puławach: chemia techniczna i agrochemia, tworzone wspólnie z puławskimi „Azotami".

W drugim dniu wystąpili humaniści: badacze literatury (Arkadiusz Bagłajewski, Bogusław Grodzki, Elżbieta Flis-Czerniak, Anna Borowicz, Lech Giemza, Monika

Gabryś-Sławińska) i języka (Jerzy Bartmiński, Jadwiga Puzynina, Joanna Szadura, Anna Pajdzińska, Halina Pelc, Dorota Pazio-Wlazłowska). Swoje wypowiedzi na temat językowego obrazu pracy nadesłały: slawistka Zuzanna Topolińska ze Skopje (Macedonia) i socjolog Alicja Leix ze Zlinu (Czechy).

Wystąpienie Arkadiusza Bagłajewskiego (UMCS) dotyczyło refleksji na temat pracy w czasach transformacji ustrojowej po roku 1989 w świetle współczesnych świadectw literackich, m.in. w prozie Andrzeja Stasiuka, Dawida Bieńkowskiego, Piotra Siemiona, Daniela Odii. Obraz pracy, jaki wyłania się z tekstów literackich ostatniego ćwierćwiecza, jest pesymistyczny, przedstawiany w kategoriach klęski, wykluczenia i wyzysku. Dotyczy to pracy dorywczej i fizycznej, która nie daje satysfakcji, pracy bazarowej, pracy drobnego biznesmena, który często doświadcza bankructwa, pracy korporacyjnej.

W kolejnych referatach wrócono do tradycji przedstawiania pracy w literaturze. Elżbieta Flis-Czerniak (UMCS) omówiła poglądy Elizy Orzeszkowej, przypominając, że pozytywistyczna autorka była czołową rzeczniczką kształcenia zawodowego i pracy kobiet, i postrzegała pracę nie tylko w kategoriach ekonomiczno-społecznych, ale kładła też nacisk na jej aspekty etyczne i mityczno-religijne, co jest bliskie współczesnej teologii pracy. Bogusław Grodzki (UMCS), który przedstawił *Etos pracy w twórczości Bolesława Prusa*, akcentował to, że praca organiczna i praca u podstaw zderzają się u Prusa z romantycznym dążeniem jednostki do nieskrępowanej wolności, a scjentyzm zostaje wzbogacony swoistą filozofią ducha. Joanna Szadura (UMCS) zrekonstruowała obraz pracy u Stanisława Brzozowskiego, u którego jawi się ona jako powołanie i warunek istnienia człowieka, jego wolności i świadomego kształtowania życia. Anna Lucyna Borowicz z Uniwersytetu Gdańskiego skonfrontowała filozofię pracy Stanisława Brzozowskiego z koncepcją wiedzy rozproszonej M. Polanyi'ego, K. R. Poppera oraz austriackiej (później chicagowskiej) szkoły ekonomicznej. Lech Giemza (KUL) przeanalizował wiersz Juliana Przybosia *Światła na stacji* i pokazał, że codzienna, zwykła praca zyskuje głębszy, egzystencjalny wymiar – przywraca godność i nadaje sens ludzkiej egzystencji. Tomasz Szutkowski z Uniwersytetu Szczecińskiego akcentował dualizm pracy ludzkiej, która z jednej strony jest traktowana jako kara i przymus, z drugiej zaś stanowi drogę do doskonałości, uświęcenia i samorealizacji człowieka. Ta ambiwalencja znajduje swoje odzwierciedlenie we frazeologii.

Kwestią pracy na łamach „Tygodnika Ilustrowanego" zajęła się Monika Gabryś-Sławińska (UMCS). Po wybuchu Wielkiej Wojny periodyk zmienił perspektywę prezentowania rzeczywistości – w miejsce destrukcji propagował ideę szeroko rozumianej pracy ludzkiej. Rafał Szczerbakiewicz w referacie *Etos bez pracy* rozważał przyczyny braku tematu pracy w najnowszym kinie polskim. Punktem odniesienia do tej luki była tradycja angielskiego kina lewicowego.

Blok referatów językoznawczych otworzył Jerzy Bartmiński (UMCS), który w wystąpieniu o profilach pracy w polskim dyskursie publicznym zrekonstruował podstawowy model wyobrażenia pracy, sprowadzając go do schematu: ktoś – działa – celowo – pokonując trudności – z zamiarem zrobienia czegoś – i otrzymuje za to wynagrodzenie, a w kolejności pokazał profile ukryte za słowami *praca* i *robota*. Jadwiga Puzynina z Uniwersytetu Warszawskiego w referacie

Praca ludzka w myśli Cypriana Norwida przypomniała, że ten wybitny poeta-myśliciel doceniał rozum i moralność człowieka, i głosił odpowiedzialność jednostek za losy całego społeczeństwa. Anna Pajdzińska (UMCS), odwołując się do polskich frazeologizmów, pokazała, że praca jest rozumiana nie tylko jako działanie wymagające wysiłku, wykonywane w jakimś celu, lecz także jako czynność mająca swoje fazy, tempo i ciągłość; akcentowany jest sposób jej wykonywania i jakość. Językowego obrazu pracy w polszczyźnie ludowej dotyczył referat Haliny Pelc (UMCS), która omówiła sposoby sakralizacji pracy w kontekście kultury chłopskiej.

Językoznawcy-slawiści sięgnęli też do innych języków. Barbara Rodziewicz (Uniwersytet Szczeciński) zaprezentowała sposoby pojmowania pracy w środowisku młodych Polaków i Rosjan: na podstawie testu skojarzeń słownych dowiodła, że wśród ludzi młodych dominuje zasada *work-life-balance* – zasada równowagi życia osobistego i zawodowego. Dorota Pazio-Wlazłowska z Instytutu Slawistyki PAN w Warszawie przedstawiła językowy obraz pracy ludzkiej we współczesnym rosyjskim dyskursie publicystycznym, podkreślając jej dwa kluczowe aspekty: materialny (praca jest narzędziem) służącym pozyskiwaniu środków finansowych i aksjologiczny (praca jest traktowana jako „wartość utracona").

Innymi aspektami realnego rynku pracy zajęli się socjologowie. Dominika Polkowska (UMCS) omówiła kwestię prekariatu i przedstawiła przyczyny jednostronnego i krytycznego podejścia do problemu umów krótkoterminowych. Lekceważące miano *śmieciówek* uznała za krzywdzące dla wielu pracowników, którzy świadomie wybierają pracę w takiej formie. Łukasz Jasiński (UMCS) w referacie o kapitalizmie i jego związku z bezrobociem z perspektywy Austriackiej Szkoły Ekonomii skupił się na przeanalizowaniu skutków interwencji państwa w rynek pracy, którymi jest permanentne bezrobocie. Kamila Makarczuk (UMCS) przybliżyła poglądy polskich socjologów na pracę dziecka w okresie międzywojennym.

Podczas ostatniego dnia konferencji obradowano w ramach dwóch paneli: samorządowego i organizacji pozarządowych. Centralnym problemem było bezrobocie i różnorodne działania na rzecz aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych. Moderatorem obu paneli był dr Wiesław Perdeus, prawnik z UMCS i radca prawny uniwersyteckiej „Solidarności". Wystąpienia koncentrowały się wokół działań, problemów i wyzwań urzędów pracy. Dyrektor Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie, Małgorzata Sokół, przedstawiła kwestie ewolucji rynku pracy na Lubelszczyźnie. Grzegorz Gach, reprezentujący Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy, omówił losy absolwentów lubelskich uczelni wyższych. Prezydent Zamościa Andrzej Wnuk zajął się kwestiami partycypacji samorządu powiatowego w działalności Powiatowego Urzędu Pracy. Andrzej Jakubiec z Powiatowego Urzędu Pracy w Krasnymstawie zaprezentował różne programy i formy pomocy realizowane przez urząd: bony stażowe, prace interwencyjne, roboty publiczne, bony zasiedleniowe, indywidualne szkolenia, program „Praca dla młodych". Występujący w kolejności Edward Tymoszyński z Urzędu Pracy w Białej Podlaskiej poruszył problem wysokiego bezrobocia osób po 50. roku życia oraz oferowanych przez urząd form wsparcia dla bezrobotnych. Jak podkreślił, według prognoz demograficznych ludzie z pokolenia 50+ pozostaną aktywnymi i pełnowartościowymi uczestnikami rynku pracy.

Część spotkania dotyczyła organizacji pozarządowych działających na rzecz osób bezrobotnych. Małgorzata Petrusewicz, reprezentująca Fundację Rozwoju Lubelszczyzny, przedstawiła doświadczenia Fundacji w aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych, a Katarzyna Targońska – misję Biura Aktywizacji Bezrobotnych Caritas Archidiecezji Lubelskiej.

Wszystkie referaty i wystąpienia z 3-dniowej konferencji „Praca ludzka" ukażą się drukiem w Wydawnictwie UMCS.